

Temasektion

Danske fremmedkrigeres tilslutning til Islamisk Stat og al-Qaeda: Vidneudsagn fra fire pårørende

Nøgleord

Salafi-jihadisme, pårørende, fremmedkrigere, følelsesmæssige drivkræfter, neutralisering.

Resumé Siden 2012 er 161 personer udrejst fra Danmark til krigszonen i Syrien eller Irak for at tilslutte sig islamisk ekstremistiske grupperinger (Politiets Efterretningstjeneste 2022). Forskning inden for islamisk radikaliserings og terrorisme har i en årrække beskæftiget sig med, hvordan fremmedkrigeres vej til salafi-jihadisme kan forklares. Kun en meget lille del af denne litteratur beskæftiger sig med fremmedkrigeres pårørende og deres indblik i, hvordan deres familiemedlemmer endte i et salafi-jihadistisk miljø. Baseret på kvalitative interviews med fire kvindelige pårørende til fire danske, mandlige fremmedkrigere har denne artikel til formål at undersøge, hvordan de pårørende forklarer deres familiemedlemmers vej til og fortsatte engagement i salafi-jihadisme. Blandt andet mændenes svære livssituationer, personlighedstræk og mentale lidelser er med til at gøre dem åbne over for en række rekrutteringstaktikker, som samlet set er afgørende for deres vej til salafi-jihadisme. Negative og positive følelsesmæssige oplevelser er derudover essentielle for den fortsatte tilknytning til terrororganisationerne. Artiklen analyserer desuden den måde, hvorpå informanterne forholder sig til fremmedkrigeres egne retfærdiggørende narrativer. Artiklen viser, at de pårørendes indsigter skal forstås som vidneudsagn snarere end som forsøg på at retfærdiggøre og normalisere fremmedkrigeres handlinger.

Introduktion

I løbet af de sidste to årtier har forskere i store dele af verden beskæftiget sig med spørgsmålet om, hvad der baner vejen for ind-

Kathrine Elmoose Jørgensen er uddannet cand.scient.soc. fra Københavns Universitet. I januar 2022 afsluttede hun sit ph.d.-projekt ved Det Juridiske Fakultet på Københavns Universitet. I sin ph.d.-afhandling undersøger hun ud fra en empirisk og kriminologisk tilgang veje ind i og ud af salafi-jihadistiske miljøer og fremmedkrig, motivationer for enten at fortsætte engagementet i miljøerne eller trækker sig samt udfordringer og åbninger i forhold til at blive resocialiseret ind i det danske, etablerede samfund. Jørgensen har tidligere undersøgt ulovlig billeddeling online blandt unge via feltarbejde og interviews.

gåelse i salafi-jihadisme, det vil sige det voldelige forsvar for islam (Wiktorowicz 2006) (se f.eks. Speckhard 2012; Hegghammer 2017; Dawson & Amarasingam 2017; Nilsson 2018). En meget lille del af litteraturen er baseret på empiriske data i form af feltarbejde eller kvalitative interviews med første- og andenhåndskilder (Horgan 2008; Dolnik 2013; Silke & Veldhuis 2017). Ifølge flere forskere er der brug for flere empiribaserede, dybdegående undersøgelser af, hvad der skaber engagement i salafi-jihadisme (Sageman 2014; Silke 2001; Aasgaard 2017; Dawson & Amarasingam 2017; Weggemans, Bakker & Grol 2014).

I en skandinavisk kontekst er en række forskere lykkedes med at foretage interviews med førstehåndskilder, det vil sige aktive eller tidligere islamiske ekstremister, som har været en del af det salafi-jihadistiske miljø i Skandinavien og for nogens vedkommende har tilsluttet sig en islamisk terrororganisation uden for Skandinavien (se Larsen 2020a; Greenwood 2018; Sheikh 2016; Nilsson 2018; Nedef 2020). Blandt de studier (f.eks. Larsen 2020b; Aasgaard 2017), der inkluderer andenhåndskilder, det vil sige pårørende, venner/bekendte, socialarbejdere, skolelærere og andre professionelle, som har haft eller har tilknytning til førstehåndskilder, er der dog kun et enkelt, der har undersøgt veje til salafi-jihadisme på baggrund af interviews med pårørende (Aasgaard 2017). Aasgaard (2017) har via interviews med tre mandlige pårørende til fire kvinder, som har tilsluttet sig Islamisk Stat (IS) eller Al-Nusrah-fronten, foretaget en narrativ analyse af deres "lived experiences" i forbindelse med kvindernes forberedelse og afrejse til konfliktzonen. Studiet konkluderer, at de pårørendes indsigter ikke kan bidrage med ny viden om fremmedkrigeres motivationer, eftersom de pårørendes narrativer i for høj grad bærer præg af at være copingstrategier til at håndtere deres egen sorg over at have mistet et familiemedlem.

Inden for den kriminologiske forskning beskæftiger en del studier sig med den narrative analyse af, hvordan "narratives inspire and motivate harmful action, and how they are used to make sense of harm" (Presser & Sandberg 2015, 1). Den narrative analyse af gerningspersoners og deres pårørendes fortællinger om kriminelle handlinger viser, at både pårørende og (tidligere) kriminelle forsøger at retfærdiggøre og normalisere kriminaliteten eller den afvigende adfærd via forskellige neutraliseringsteknikker (se f.eks. Sykes & Matza 1957; Condry 2007; Topalli 2005; Colvin & Psoiu 2018). Det vil sige teknikker, der

fremstår som “justifications of deviant behavior” (Sykes & Matza 1957, 667; se også Scott & Lyman 1968; Condry 2007). I mediebilledet udgør både førstehånds- og andenhåndsberetninger om fremmedkrigeres vej til salafi-jihadisme ligeledes ofte retfærdiggørende narrativer, hvor fremmedkrigeren fremstiller sig selv eller bliver fremstillet som offer for ydre (rekrutterings) kræfter, og hvor vedkommende giver udtryk for at have fortrudt sit engagement i salafi-jihadisme eller for at være blevet narret til at tilslutte sig en terrororganisation (Nuraniyah 2018; Cottee 2019; Mikkelsen 2019; Sørensen & Mikkelsen 2019; Søndergaard 2021).

Som modspil til både den eksisterende litteratur og mediernes narrativer har denne artikel til formål at undersøge pårørendes indsigter som andet end et legitimerende og retfærdiggørende narrativ, det vil sige som vidneudsagn, der kan bidrage med ny viden. Baseret på interviews med fire kvindelige pårørende til fire danske ikke-returerede mandlige fremmedkrigere undersøger artiklen vejen til og det fortsatte engagement i salafi-jihadisme. I og med at de pårørende har været en del af mændenes nærmiljø, før de rejste til krigszonen og i løbet af deres proces mod at tilslutte sig et salafi-jihadistisk miljø, er de værdifulde kilder, som besidder “important, first-hand, knowledge on how these processes unfolded” (Weggemans, Bakker & Grol 2014, 104). At interviewe andenhåndskilder om forklaringer på førstehåndskilders handlinger er uundgåeligt behæftet med visse usikkerheder. Ikke desto mindre kan andenhåndskilder, som Speckhard (2009, 200) formulerer det, “help us to learn about how they entered the terrorist trajectory, what motivated them along it”. De fremmedkrigere (og dermed førstehåndskilder), som informanterne i denne artikel er pårørende til, er enten afgang ved døden i krigszonen (tre personer) eller befinder sig uden for Danmark (én person). De kan derfor af gode grunde ikke selv deltage i interviews, hvorfor det i dette tilfælde er særligt oplagt at interviewe de pårørende.

Artiklen præsenterer først den eksisterende litteratur inden for forskning i islamisk radikaliserings og terrorisme, som på den ene eller den anden måde beskæftiger sig med pårørende til personer involveret i salafi-jihadisme. Herefter redegøres for studiets metodevalg og -sampling. Analysen beskæftiger sig med, hvordan og hvorfor danske mænd er blevet en del af det salafi-jihadistiske miljø og har tilsluttet sig en islamisk terrororganisation uden for Danmark, hvorfor de er forblevet en del af mil-

jøet, samt hvordan de pårørende forholder sig til mændenes egne retfærdiggørende fortællinger om, hvorfor de rejste til konfliktzonen, herunder om de anerkender fortællingerne eller tager afstand fra dem. Slutteligt diskuteres og konkluderes der på artiklens fund i forhold til den eksisterende litteratur.

Gennemgang af litteratur baseret på andenhåndskilder inden for studier i islamisk radikaliserings og terrorisme

Den eksisterende forskningslitteratur inden for islamisk radikaliserings og terrorisme, som beskæftiger sig med pårørende, kan inddeles i tre overordnede kategorier: 1) Pårørendes roller i og reaktioner på radikaliserings- og afradikaliseringsprocesser; 2) pårørende i antiterrorindsatser og -strategier; og 3) pårørendes perspektiver på, hvordan og hvorfor deres familiemedlem(mer) endte i krigszonen.

Pårørendes roller i og reaktioner på radikaliserings- og afradikaliseringsprocesser

En række studier finder, at forældre til unge ekstremister ikke har indflydelse på eller opmuntrer deres børn til at rejse til konfliktzonen (Sikkens et al. 2017a; van San 2018; Bakker & Grol 2017), men at en indirekte indflydelse finder sted i tilfælde, hvor den radikaliserede kommer fra en vanskelig familiesituation (Sikkens et al. 2017a; van San 2018). Amarasingam & Dawson (2018) har foretaget kvalitative interviews med 15 forældre (par eller single), en søskende og 23 tætte venner til vestlige fremmedkrigere og konkluderer på baggrund heraf, at pårørende ikke er bedre rustet end andre til at identificere en forbindelse mellem forandringer i fremmedkrigerens livsstil og identitet og vedkommendes afrejse til konfliktzonen. Modsat disse studier finder andre forskere tilfælde af radikaliserings via familiemedlemmer (Bakker & de Bont 2016; Bergema & van San 2019). Få studier undersøger forældres reaktioner på deres børns radikaliserings og konkluderer, at disse spænder mellem at være kontrollerende eller understøttende (Sikkens et al. 2017). Van San, Sieckelinck & de Winter (2013) finder, at forældres respons på unges ekstremistiske idealer snarere er forhandlende og tolerante frem for autoritære. En mindre gruppe af forskere har under-

søgt pårørendes emotionelle oplevelser i forbindelse med et familiemedlems ekstremistiske konvertering (Aasgaard 2017; Maher & Neumann 2016). Ud af 46 offentligt tilgængelige vidneudsagn fra familier fra 17 lande (to tredjedele fra vestlige lande, heriblandt et fra Danmark, resten fra muslimske majoritetslande) finder Maher & Neuman (2016), at lidelse (34 tilfælde), forvirring (19 tilfælde), vrede (8 tilfælde) og skam (5 tilfælde) udgør de dominerende følelsesmæssige reaktioner på tværs af landene. Aasgaard (2017) konkluderer, at pårørende til kvindelige fremmedkrigere oplever sorg, lidelse, ødelagte familierelationer og trusler, efter at deres familiemedlemmer er rejst til konfliktzonen for at tilslutte sig salafi-jihadistiske grupperinger, samt at de føler sig svigtet og opgivet af samfundet.

Pårørende i antiterrorindsatser og -strategier

Awan & Guru (2017) har undersøgt opfattelser af antiterrorindsatser i England blandt 20 muslimske forældre til moderate muslimer. De finder, at forældrene ikke vil anmelde deres børn i tilfælde af radikaliserings, hvilket har at gøre med, at de generelt ikke har tillid til politiet, at de føler sig overvåget i deres lokalsamfund, og at de føler sig magtesløse over for, hvilke tegn de skal være opmærksomme på i en eventuel radikaliseringsproces. I den forbindelse påpeger Gielen (2015) i sit effektivitetsstudie af antiterrorstrategier i Europa vigtigheden af at informere pårørende om rekrutteringsstrategier med henblik på senere opsporing. Abbas (2019) finder ligeledes, at britiske muslimer via antiterrorindsatser konstrueres som et "suspect community". Winterbotham & Pearson (2016) har foretaget etnografiske studier i Canada, Frankrig, Holland, England og Tyskland samt interviews med en række andenhåndskilder, heriblandt pårørende til fem unge mennesker, som har været affilieret med IS, i deres undersøgelse af udfordringer ved antiterrorindsatser. De fremhæver vigtigheden af ikke at pålægge strategierne vestlige kulturelle værdier, hvis de skal være effektive. Hill (2019) har undersøgt den britiske regerings "PREVENT"-strategis potentielle indflydelse på menneskerettigheder i form af risikoen for at påvirke forældres rettigheder over deres børns religiøse opdragelse og foreslår, hvordan en sådan risiko kan mindskes. Koehler (2013) fremhæver i sin undersøgelse af det tyske familierådgivningsprogram "Hayat" betydningen af udveksling mellem pårørende, som deler erfaringer med at have et radikaliseret fa-

miliemedlem, i samspil med individuel rådgivning.

Pårørendes perspektiver på, hvordan og hvorfor deres familiemedlem(mer) endte i krigszonen

Via interviews med 18 personer fra fem hollandske fremmedkrigeres sociale nærmiljø (pårørende, venner, socialarbejdere, lokale politifolk og personer med tilknytning til den lokale moske), foretaget før afrejse til krigszonen, har Weggemans, Bakker & Grol (2014) undersøgt fremmedkrigerens radikaliseringsprocesser og forberedelse forud for afrejse. De konkluderer, at blandt andet dårlig skolegang, traumatiske hændelser i den nære familie, karismatiske figurer, at blive en del af et afvigende, kriminelt netværk og et ekstremistisk fællesskab, at nære et had til Vesten relateret til krigen i Syrien og ikke vide, hvad man skal stille op med sit liv, er afgørende faktorer for de fem fremmedkrigeres radikalisering. Bergema & van San (2019) kombinerer kvantitative survey-data med kvalitative interviews med pårørende og andre med tilknytning til hollandske fremmedkrigere. Herudfra identificerer de fremmedkrigerens baggrund samt tre forskellige "fremmedkrigerbølger": Under første bølge var fremmedkrigerne styret af stærke netværk inden for det jihadistiske miljø, under anden bølge var de drevet af en vrede mod Vesten og mod Assad-regimet, og under tredje bølge udgjorde fortællingen om kalifatet en motivationsfaktor. Via forskellige empiriske kilder, heriblandt kvalitative interviews med pårørende til belgiske og hollandske fremmedkrigere (artiklen informerer ikke om hvor mange), har Bakker & de Bont (2016) undersøgt fremmedkrigerens baggrund og motivationer for at rejse til krigszonen. De finder, at blandt andet lav socioøkonomisk og uddannelsesmæssig status, en problematisk skolegang og arbejdssituation, traumatiske oplevelser, manglende følelse af mening og en frustration over egen samfundsmæssige position udgør push-faktorer, mens behovet for at bekæmpe Assad-regimet, religiøse og ideologiske faktorer samt sociale dynamikker, for eksempel en karismatisk figur og gruppepres, identificeres som pull-faktorer. Speckhard (2012) har via mere end 400 interviews med både første- og andenhåndskilder, herunder pårørende til islamiske ekstremister og terrorister, undersøgt psykosociale motivationer for at tilslutte sig en terrororganisation. Hun fremhæver blandt andet betydningen af ideologi og sociale netværk. I det tidligere nævnte studie af Aasgaard

(2017) finder hun, at de pårørende konstruerer to overordnede narrativer vedrørende kvindernes tilslutning til islamiske terrororganisationer: 1) “The women as victims” og 2) “standing on the outside”. Aasgaard konkluderer, at narrativerne primært bør opfattes som copingstrategier snarere end som “witness statements regarding why women join Syrian Salafi-jihadi groups” (Aasgaard 2017, 267).

Studierne af Bergema & van San (2019), Weggemans, Bakker & Grol (2014), Speckhard (2012) og Bakker & de Bont (2016) kombinerer interviews med pårørende med andre datakilder. Datakilder er differentierede, og det er derfor vigtigt at skelne mellem dem for at opnå dybdegående indsigter. Derudover findes der i en dansk kontekst endnu ikke et studie af, hvordan pårørende til ikke-returnerede mandlige fremmedkrigere forklarer deres familiemedlemmers vej til og fortsatte tilknytning til salafi-jihadisme, samt af, hvordan de forholder sig til fremmedkrigernes egne artikulerede forklaringer på, hvorfor de rejste til krigszonen. Det er det forskningshul, som denne artikel bidrager til udfyldelsen af.

Metode og sampling

At opnå adgang til både første- og andenhåndskilder med forbindelse til det salafi-jihadistiske miljø som forsker er en lang, tidskrævende og kontinuert proces (f.eks. Weggemans, Bakker & Grol 2014; Larsen 2020b), som kan inkludere både fysiske farer, emotionel stress og etiske problemer (Esholdt & Jørgensen 2021). Processen inkluderer først og fremmest adgang til kontaktinformation til gatekeepere, første- og andenhåndskilder, dernæst en tillidsfuld relation til gatekeepere og informanter og senere adgang til sensitiv, relevant viden i interviewsituationen (Jørgensen & Esholdt 2021). Fordi det salafi-jihadistiske miljø er kønssegreget og lukket over for ikke-muslimer – endda også over for andre muslimer, som ikke anses for at være “rigtige” muslimer (jf. Wiktorowicz 2006) – kan det særligt som kvinde og ikke-muslim være udfordrende at opnå adgang (se Jørgensen & Esholdt 2021). På baggrund heraf benyttede jeg mig af en række forskellige samplingstrategier.

Inspireret af andre forskere, som studerer såkaldte “hard-to-reach”-populationer (Pawelz 2018), kontaktede jeg de aktører (journalister, advokater, filminstruktører, forfattere, de-

battører, socialarbejdere, imamer, primære kilder og andre forskere), som potentielt kunne have en forbindelse til eller selv være en del af det salafi-jihadistiske miljø. Herudover overværede jeg relevante retssager og henvendte mig i pauserne til andre tilhørere, som jeg havde en formodning om kunne hjælpe mig videre (jf. Hemmingsen 2011). Som regel kontaktede jeg gatekeepere og potentielle kilder via telefon, e-mail eller deres profil på et socialt medie. Størstedelen af de personer, jeg kontaktede, afviste at tale med mig eller vendte ikke tilbage på mine henvendelser. Det gjorde sig i særlig høj grad gældende for personer med muslimsk baggrund. I de tilfælde, hvor det er lykkedes at opnå kontakt til informanter, skete det i to af tilfældene via forudgående kontakt til journalister, som jeg havde opbygget en tillidsrelation til, og i to tilfælde opsøgte jeg informanterne på egen hånd via sociale medier. Efter den første kontakt var etableret med informanterne fulgte en lang tillidsbyggende proces via mail- og telefonkorrespondancer. I alt har dataindsamlingen strakt sig over to år.

Jeg har foretaget fem interviews med fire pårørende. To blev foretaget i mine informanters private hjem, et blev foretaget på en café og to telefonisk. Da en af mine informanter havde udskudt interviewet flere gange, besluttede vi til sidst at foretage interviewet pr. telefon. Det andet telefoninterview var et opfølgende interview, som jeg foretog, da min informant var meget følelsesmæssigt påvirket under det første interview. Jeg kontaktede hende derfor efter nogle måneder for at spørge, om jeg måtte stille hende nogle opfølgende spørgsmål, hvortil hun svarede, at jeg "bare kunne ringe". Interviewene varede mellem 45 og 130 minutter. På grund af emnets sensitive karakter var det ikke oplagt eller muligt at følge hverken en struktureret eller semi-struktureret interviewguide. En af informanterne fortalte, at hun "har fortalt den her historie til hudløshed", og at hun "går i stykker hver evig eneste gang". Dette eksemplificerer, at det var nødvendigt at gå forsigtigt frem og ikke overskride informantens grænser og samtidig give dem emotionel støtte i tilfælde, hvor de for eksempel blev så berørte, at de begyndte at græde (jf. Speckhard & Ellenberg 2020b). Det var tilmed vigtigt at balancere dette hensyn med samtidig at undgå en for høj grad af empatisk indlevelse, som potentielt ville kunne udfordre min rolle som professionel interviewer.

Alle interviews blev transskriberet og gemt på et krypteret drev, hvorefter de blev kodet. Jeg benyttede en tematisk kod-

ningsstrategi, hvor jeg løbende gennemgik interviewene på skrift, trak temaer ud, vendte tilbage til mit interviewmateriale og derefter præciserede temaerne yderligere, indtil der tegnede sig et mønster af tværgående temaer, overlap og forskelligheder mellem interviewene (jf. Scrivens et al. 2019). De fleste fund kunne identificeres på tværs af interviewene. I tilfælde, hvor enkeltstående, modsatrettede pointer trådte frem, er det nævnt. Alle fire forløb og historier er enestående, komplekse og adskiller sig fra hinanden på flere punkter på trods af de ligheder, der i denne artikel er fremhævet (jf. Weggemans, Bakker & Grol 2014).

Alle navne, tids- og stedsangivelser samt anden sensitiv information er anonymiseret efter aftale med mine informanter.

I og med at mit sample blot består af i alt fem interviews med fire pårørende er formålet med denne artikel at teoriudvikle frem for at teoriteste eller generalisere mine resultater (jf. Nilsson 2021). Ikke desto mindre bidrager artiklens data med væsentlige indsigter fra en svært tilgængelig population til et felt, hvor der, som angivet, er meget få empiribaserede studier.

Datapræsentation

Amina

Amina har muslimsk baggrund og er søster til Malik, som har muslimsk og etnisk minoritetsbaggrund. Malik befinder sig uden for Danmark og har været en del af IS.

Therese

Therese er etnisk dansk og mor til Jeppe, som konverterede til islam som ung. Jeppe døde i krigszonen. Han var en del af IS.

Susanne

Susanne er etnisk dansk og mor til Søren, som konverterede til islam som ung sammen med sin daværende kæreste, som han senere blev gift og fik børn med. Søren døde i krigszonen. Han var en del af al-Qaeda.

Marie

Marie er etnisk dansk og mor til Bo, som konverterede til islam som ung. Bo døde i krigszonen og var en del af IS.

Danske fremmedkrigeres veje til og fortsatte engagement i salafi-jihadisme

Artiklens analyse er struktureret omkring tre overordnede temaer, som udfoldes i det følgende: 1) Veje til salafi-jihadisme: Svære livssituationer, personlighedstræk, mentale lidelser og rekruttering; 2) Den fortsatte tilknytning til salafi-jihadisme via følelsesmæssige oplevelser; og 3) Fremmedkrigerernes retfærdiggørende narrativer: "Hjælpe de svage" og "gøre en forskel". Hvordan dette kan bidrage til forståelsen af, hvorfor mændene blev fremmedkrigere, snarere end opfattes som de pårørendes forsøg på at viktimisere, retfærdiggøre og normalisere mændene, analyseres løbende.

Veje til salafi-jihadisme: Svære livssituationer, personlighedstræk, mentale lidelser og rekruttering

Ifølge informanterne er der en række faktorer, som har betydning for, at deres familiemedlemmer blev modtagelige over for forskellige rekrutteringstaktikker. Disse er, ifølge informanterne, tilsammen afgørende for deres veje ind i det salafi-jihadistiske miljø og fremmedkrig. Informanterne forklarer således, at deres familiemedlemmer befandt sig i svære livssituationer forud for deres omvendning til salafi-jihadisme. Deres livssituationer var præget af social eksklusion; mændene var ikke en del af hverken uddannelsessystemet eller arbejdsmarkedet, og de havde et spinkelt socialt netværk. Derudover fortæller de pårørende, at mændene havde en "sort-hvid"-verdensopfattelse samt et dominerende behov for at være "seje" og blive anerkendt. Herudover går det igen i alle interviewene, at mændene led af forskellige mentale lidelser som for eksempel angst og depression. Hvor Marie og Therese indgående beskriver, at deres sønner led af psykiske problemer og havde svært ved at få den rette behandling, beskriver Susanne og Amina deres familiemedlemmers mentale problemer som en form for stress, "en deprimeret tilstand" og som knyttet til "kedsomhed", "meningsløshed" og forvirring over deres liv.

Alle fire informanter beskriver i varierende grad fem forskellige rekrutteringstaktikker, som de mener har været afgørende for deres familiemedlemmers veje ind i det salafi-jihadistiske miljø. Rekrutteringstaktikkerne dækker forsøg på: 1) at distancere mændene fra det liv, de levede, før de begyndte at vise in-

teresse for en ekstremistisk praktisering af islam, for eksempel ved at skabe afstand til deres ikke-ekstremistiske familie (særligt for konvertitterne); 2) at vise videoer af ofre for Assad-regimets ødelæggelser i Syrien og dermed appellere til mændenes "pligt" til at hjælpe *ummahen* (den brede rettroende muslimske familie (Speckhard & Ellenberg 2020b)); 3) at skabe en fortælling blandt mændene om, at de som muslimer ikke er velkomne i Danmark; 4) at tilbyde mændene status og social inklusion via det salafi-jihadistiske broderskab; og 5) at oplære mændene i en radikal læsning af Koranen – typisk en opgave udført af ældre mandlige imamer.

Amina fortæller i det følgende citat, hvordan den svære livssituation, som hendes bror befandt sig i, bidrog til at gøre ham modtagelig over for rekrutteringstaktikkernes appel til hans dårlige samvittighed og pligt over for *ummahen* ved at fremvise videoer af ofre for krigen i Syrien:

Han søgte efter et arbejde på det tidspunkt. Og så var han også lidt deprimeret. Han kedede sig. Jeg følte bare, at jeg kunne fornemme på ham, at hans liv ligesom ikke gav nogen mening. Han ville gerne have et arbejde og sådan noget. (...) Lige pludselig så var det bare... Der var en bestemt mand, tror jeg – jeg kan ikke huske, hvad han hedder – der hele tiden prøvede at snakke med dem [Malik og hans venner]. Og (...) de fik ligesom dårlig samvittighed efter de samtaler, som de havde haft med den mand: "Hvordan kan det være, at I sidder her? I har det godt. I spiser. I lever. Børnene bliver dræbt. Kvinderne bliver slået ihjel. Prøv at kig på den her video."
(Amina, Maliks søster)

Ifølge Susanne var behovet for at blive anerkendt som en "stor mand" med til at skubbe hendes søn ind i det ekstremistiske miljø. Samtidig med at Susanne anerkender, at "Søren var en normal dreng", forklarer hun også, hvordan han afveg fra normaliteten via sin sort-hvide verdensopfattelse, og at afvigelsen netop var med til at gøre Søren modtagelig over for det, som det ekstremistiske miljø kunne tilbyde ham.

Ifølge de pårørende bidrog samspillet mellem mændenes sort-hvide verdensopfattelse og deres mentale lidelser til at placere mændene i en situation, hvor de var modtagelige over for rekrutteringstaktikkerne og ude af stand til at indgå i et "normalt" socialt liv. Marie fortæller:

Det var sort-hvid. Og så tror jeg også, han var psykisk syg. Jeg vil i hvert fald sige, at enhver hjernevasket person er psykisk syg. (...) Han ville jo heller aldrig, hvis han ikke var hjernevasket, øh så ville han jo heller ikke gøre det, han gjorde. Det modstrider jo alt. Vi mennesker, det er jo i alle vores celler, at vi skal overleve. Altså (...) folk, der er syge, de kæmper for deres liv og gør det modsatte. Det er jo ikke raskt. (Marie, Bos mor)

At Bo blev indfanget af rekrutteringsstrategierne og blev "hjernevasket", forbinder Marie med hans psykiske sygdom, og citatet understreger dermed, at de ydre og interne faktorer var tæt forbundne. Inden for litteraturen er henvisninger til blandt andet psykisk sygdom og svage karaktertræk som både gerningspersoners og pårørendes forklaringer på en lovovertrædelse blevet konceptualiseret som en måde, hvorpå gerningspersonens ansvar flyttes væk fra vedkommende selv – en neutraliserings-teknik til at "benægte ansvar" (denial of responsibility) (Sykes & Matza 1957, 667). Det vil med andre ord sige et forsøg på at neutralisere den kriminelle handling ved at forklare, at den kriminelle ikke udelukkende selv er ansvarlig for handlingen (Condry 2007, 106-7). At benægte afvigelse og "stress the inherent normality of the individual" (Colvin & Pisiu 2018, 3) er ydermere en af neutraliseringsteknikkernes nøglefunktioner.

Beskrivelserne af for eksempel mentale lidelser og en sort-hvid verdensopfattelse illustrerer, at de pårørende anerkender det afvigende og "unormale" hos mændene, fremfor udelukkende at retfærdiggøre deres handlinger og fremhæve en "iboende normalitet". Henvisningerne til mændenes psykiske ustabilitet og de øvrige livssituationelle og personlige aspekter skal altså opfattes som en del af forklaringen på, hvordan mændene endte med at blive rekrutteret til det salafi-jihadistiske miljø.

Visse studier fremhæver, at en traumatisk hændelse, som for eksempel at miste et nærtstående familiemedlem eller opleve sine forældres skilsmisse, for nogle skaber en "kognitiv åbning" (se f.eks. Wiktorowicz 2005; Nuraniyah 2018) til at lade sig optage af islamisk ekstremisme og senere voldelig jihad (Weggemans, Bakker & Grol 2014; Bakker & de Bont, 2016; Speckhard & Ellenberg 2020a). En sådan enkeltstående hændelse fremhæves dog ikke i denne artikels data, hvor det, som det fremgår af ovenstående, nærmere var de mange hændelser (svær livssituation, spinkelt socialt netværk, mentale lidelser, dårlig skolegang, personlighedstræk), der tilsammen skabte en generel me-

ningsløshed og kognitiv åbning over tid, og som bidrog til, at det ekstremistiske miljø appellerede til mændene. På trods af at de pårørende anerkender dette, forklarer samtlige informanter også, at rekrutteringsstrategierne var med til at “hjernevaske”, “manipulere” og “radikalisere” deres familiemedlemmer. I litteraturen er brugen af termen “hjernevask” til at forklare radikaliserings af personer fra især vestlige lande ofte blevet kritiseret for at være udtryk for en ensidig, automatiseret og reducerende forklaring, som samtidig er med til at gøre radikaliserede individer til ofre uden egen fri vilje (Dawson 2009; Vidino 2011; Sageman 2004; Aasgaard 2017). Denne opfattelse synes dog ikke at ligge til grund for brugen af termen i denne artikel, hvor for eksempel Marie forholder sig kritisk til den som udtryk for en ensidig automatiseret reaktion. Hun forklarer, at et andet familiemedlem beskrev Bo som “hjernevasket,” hvilket gjorde hende “sur,” fordi det “gjorde ham til sådan en nikkedukke eller til et uselvstændigt menneske”. Marie ender med selv at konkludere, at Bo “reelt var hjernevasket”, men hendes skepsis og reaktion på andres brug af termen understreger, at hun ikke har benyttet den til at forklare sin søns ekstremisme uovervejende og som en “automatisk” reaktion. Hvad angår de øvrige pårørende, så benytter de kun i begrænset omfang termen til at forklare, hvad der skete med deres familiemedlemmer, og denne forklaring er kun én blandt flere. Den skal derfor heller ikke i disse tilfælde forstås som en reducerende forklaring, som gør mændene til ofre. Snarere bør brugen af termen opfattes som henvisning til en kognitiv forandring hos mændene, der opstod i samspil med de øvrige faktorer.

Det var, ifølge de pårørende, et match mellem mændenes svære livssituationer, deres mentale helbred, personlighedstræk og forskellige rekrutteringstaktikker, som fik betydning for deres familiemedlemmers veje ind i det salafi-jihadistiske miljø. I det følgende analyseres de positive og negative følelsesmæssige oplevelser, som de pårørende fremhæver som afgørende for, at mændene forblev en del af miljøet.

Den fortsatte tilknytning til salafi-jihadisme via følelsesmæssige oplevelser

Særligt de tre mødre beskriver, hvordan mændenes tilslutning til det ekstremistiske miljø havde at gøre med en tilfredsstille-

se af følelsesmæssige behov. Therese beskriver i det følgende citat, at de følelsesmæssige gevinster, der fulgte med at være en del af broderskabet, fik en central betydning for hendes søn:

Altså man skal ikke fornægte hele broderskabet og søsterskabet, det er dér, det er essentielt. Altså fordi deres *kæmpe* store kærlighed, det er jo rart at vide, at der er nogen, der har ens ryg, det er rart, at der er nogen, der giver én hånden hver gang man mødes, og “hej bror” og “hvordan går det” og så videre, ik? Og for rekrutternes side er det den største taktik, det er altså at bruge broderskabet, at få dem til at føle sig inkluderet, at få dem til at føle, at de er en del af noget højere end dem selv, ik altså. (Therese, Jeppes mor)

Den sociale inklusion, tryghed og kærlighed, som broderskabet ifølge Therese tilbød hendes søn, blev afgørende for, at han vedblev at være en del af miljøet. Marie forklarer ligeledes, at hendes søn var “helt høj af glæde, når det er, at han ringer til mig første gang” efter at være rejst fra Danmark. Susanne forklarer, at hendes søn fik tilfredsstillet sit behov for anerkendelse gennem broderskabet, og at det samtidig stemte overens med hans sort-hvide verdensopfattelse:

Men han havde det sådan, igen sort-hvid, hvis Søren blev sat på bænken [i fodbold], “jamen så skifter jeg klub”. Så ville han ikke være der mere, fordi man skulle være god. Og i den der – i den der sammenhæng, i det der muslimske et eller andet, der har han haft en høj status, der var han noget. Det er dér, jeg tænker: “Her kan jeg blive noget. Jeg bliver noget stort.” (Susanne, Sørenes mor)

Det er dog ikke kun positive følelsesmæssige oplevelser, de pårørende henviser til. Marie fortæller for eksempel, at de personer, hendes søn “kom sammen med” var “sådan nogle hårde typer, som han ikke var, (...) det var sådan nogen typer, der mobbede ham”, og hun forklarer, at Bos følelsesliv ikke var “normalt”. Susanne fortæller, at hendes søn ikke “virker gladere”, og at han fortæller hende, at han er “meget stresset”. Amina fortæller ligeledes, at hendes bror på den ene side oplevede en social gevinst, i og med at han fik nye, dog ikke “tætte”, venner i miljøet, og at han på den anden side oplevede negative følelsesmæssige belastninger ved at være en del af miljøet, for eksempel ved at han blev presset til at foretage forskellige handlinger.

Ifølge de pårørende var det altså den måde, hvorpå miljøet appellerede følelsesmæssigt til mændene i både positiv og negativ forstand, der bidrog til, at de forblev en del af det salafi-jihadistiske miljø (jf. Speckhard, Shajkovci & Yayla 2018; Speckhard & Ellenberg 2020b). De emotionelle drivkræfter kan forstås som eksempler på det, kulturkriminologer betegner som et “moment of transcendence” (Aspden & Hayward 2015, 240). Det vil sige den emotionelle mening, der opstår med den lovoverskridende handling. Den emotionelle mening, som informanterne i denne artikel refererer til, er dog ikke udelukkende forbundet til den enkelte kriminelle handling, men skal snarere forstås som en kontinuert emotionel tiltrækning ved at være en del af det salafi-jihadistiske miljø. Særligt den positive følelsesmæssige drivkraft, som de pårørende beskriver, peger i retning af, hvad der kan betegnes som en “emotionel agens”, hvor mændene er draget mod salafi-jihadismen, fordi miljøet muliggør en bestemt emotionel “væren” og agens (jf. Greenwood 2018, 87; Hemmingsen 2011). Dette forhold står i modsætning til at være blevet “hjernevasket” og understøtter yderligere, at informanternes brug af termen “hjernevask” ikke skal opfattes som udtryk for, at de anså mændene for at handle uden om egen fri vilje. Informanternes selvmodsigelser understreger derudover både kompleksiteten og troværdigheden i deres forklaringer, samt at de ikke blot leverer allerede konstruerede fortællinger, som har til formål at retfærdiggøre og normalisere deres familiemedlemmer.

Der er løbende i analysen blevet argumenteret for, at de pårørendes forklaringer kan bidrage til at øge vores viden om fremmedkrigeres veje ind i og fortsatte tilknytning til et ekstremistisk miljø fremfor at blive opfattet som forsøg på at retfærdiggøre, neutralisere og normalisere mændene og deres handlinger. Et yderligere argument herfor findes i måden, hvorpå de pårørende forholder sig til mændenes egne forklaringer på, hvorfor de rejste til konfliktzonen. Dette analyseres i følgende afsnit.

Fremmedkrigerens retfærdiggørende narrativer: “Hjælpe de svage” og “gøre en forskel”

En række studier har vist, at fortællingen om at rejse til konfliktzonen for at hjælpe den syriske civilbefolkning og bekæmpe Assad-regimet er blevet anvendt som et retfærdiggørende

narrativ og som motivationsfaktor blandt fremmedkrigere såvel før som efter afrejse (Bakker & de Bont 2016; Speckhard & Ellenberg 2020b; Bergema & van San 2019; Aasgaard 2017; Weggemans, Bakker & Grol 2014). Studier har også vist, at dette narrativ – som det også fremgår af denne artikel – benyttes som rekrutteringsstrategi (se også Speckhard & Ellenberg 2020b; Sundé, Ilan & Sandberg 2020). Cottee (2009, 1127) pointerer, at den ideologi, der ligger bag voldelig islam, som regel ikke er roden til jihad, men snarere må forstås som en “løsning” for muslimske mænd, som oplever “personal feelings of failure and uncertainty over who or what they are”. Ideologien, påpeger Cottee, tilbyder et “justifying and exculpatory narrative that enables *jihadists* to overcome civilized moral constraints”. Ifølge de pårørende fortalte deres familiemedlemmer, at de rejste til konfliktzonen, fordi de ville “hjælpe de svage” og “gøre en forskel” gennem for eksempel nødhjælpsarbejde. Eftersom mændene forblev involverede i det salafi-jihadistiske miljø, virker det plausibelt at opfatte dette narrativ som mændenes retfærdiggørende fortælling og dermed “løsning” på at overkomme en eventuel moralsk begrænsning i en svær livssituation.

I det følgende citat fortæller Susanne, at hendes svigerdatter (som også konverterede til islam og blev en del af det ekstremistiske miljø) fortalte hende, at:

“Søren tog til Syrien med en stor pose penge for at hjælpe de nødlidende.” Og hun lægger det ud, som om han var nødhjælpsarbejder. Så sagde jeg til hende: “Ved du hvad, lad være med det der. Øøøh, det kan han gøre hjemmefra eller arbejde under FN. Altså, lad være med det der, ik.” (...) Og det er jo det samme andre får at vide, og de siger jo så også, at [familiemedlemmer] *udførte* nødhjælpsarbejde. Øh, men de endte så også hos ISIS (...) Jeg kan gå og være glad for, at Søren kun var al-Qaeda. Og ikke var ISIS. Men der siger folk også til mig, der har kendt ham, altså det tog han afstand fra. Det var for brutalt. Men det er da også brutalt at flyve ind i World Trade – det gjorde al-Qaeda jo. (Susanne, Sørenes mor)

Susannes søn og svigerdatters forklaring kan forstås som et retfærdiggørende og neutraliserende narrativ, fordi det minimerer de negative aspekter ved at tilslutte sig en terrororganisation og neutraliserer brutaliteten for derved at fremhæve et “moralsk forsvarligt” formål, nemlig at de tilsluttede sig terrororganisati-

onen for at yde nødhjælp (jf. Cottee 2009). Susanne selv distancerer sig fra narrativet og bruger det ikke i sin egen forklaring. Via en understregning af al-Qaeda's brutalitet forholder hun sig også skeptisk over for andre personer tæt på Søren, som forsøger at neutralisere hans handlinger som mindre brutale. Susanne benægter altså ikke sin søns "ansvar" (jf. Condry 2007).

Distanceringen til og skepsissen over for begrundelsen om at opholde sig i krigszonen for at "hjælpe" ses også hos Marie. Mens hendes søn befandt sig i konfliktzonen, havde de sporadisk telefonkontakt. Marie spurgte en dag Bo, hvad han lavede dernede, hvortil han svarede, at han "tjekker op på, om der var nogen, der røg", og at han samlede nødhjælp ind. Marie forsøgte at nærme sig Bo ved at tilbyde at støtte hospitalerne, der behøvede nødhjælp. Det afslog Bo, og Marie fortæller i det følgende, hvad hun tænkte om, at han fortalte, at han indsamlede nødhjælp:

Jamen der var jeg sådan helt, altså det var jo nærmest sådan, at man fik angstanfald, hver gang han kom med sådan noget, fordi at jeg blev så udfordret i forhold til min opfattelse af verden. Så altså når han så sagde: "Nej men den hjælp, den duer ikke, fordi den er fra kristne," så kan du godt se, han er langt ude i hampen. (Marie, Bos mor)

Citatet viser, at Marie, ligesom Susanne, tager afstand fra forklaringen om, at opholdet i konfliktzonen var motiveret af at skulle udføre nødhjælpsarbejde. Ved at konstatere, at Bo var "langt ude i hampen", viser hun, at hun ikke normaliserer, neutraliserer eller retfærdiggør hans handlinger.

Modsat Susanne og Marie bruger Amina i højere grad sin brors egen forklaring på, hvorfor han rejste til krigszonen i den forklaring, hun selv formulerer. Hun forklarer således:

Og det jeg kan huske, dengang han skulle derned, så var det mere, fordi han gerne ville gøre en forskel. Han ville gerne hjælpe børnene. Og han snakkede et par gange med rigtig mange om, hvis man nu kunne leje en bil, hvor man henter medicin og så bare køre afsted med det. (Amina, Maliks søster)

Amina distancerer sig altså ikke fra sin brors forklaring, men anerkender den ved selv at bruge den. Ved at henvise til, at Malik snakkede med "rigtig mange" om, hvordan de kunne hjælpe, understreger Amina samtidig, at han ikke afveg fra majori-

teten og normaliteten, hvormed hun henviser til en “iboende normalitet” hos sin bror (jf. Colvin & Pisiou 2018 om neutraliseringsteknikkernes nøglefunktioner). Der er til dels konsistens i Aminas forklaringer, da hun også fastholder, at hendes bror blev presset til at opholde sig hos IS, at han ønskede at slippe væk, og hun nævner ikke noget om, at han oplevede følelsesmæssige gevinster (udover nye venner) ved at være en del af miljøet. Det faktum, at Amina er den af de pårørende, der i højest grad neutraliserer og retfærdiggør sit familiemedlems handlinger, kan have at gøre med, at Malik er den eneste af de fire fremmedkrigere, som stadig er i live. Det er derfor ikke utænkeligt, at Amina også i sine forklaringer er præget af et ønske om at stille sin bror i det bedst mulige lys i tilfælde af en fremtidig retssag (jf. Aasgaard 2017).

Therese læner sig ligeledes op ad en genformulering af sin søns fortælling om, hvad der drev ham i forhold til at rejse til kalifatet, og fortæller, at han opholdt sig i en nødhjælpslejr, inden han tog videre til IS. Thereses beskrivelser af, at Jeppe “ville redde verden, og det ville alle andre også”, og at han ville være en “superhero”, kan aflæses som forsøg på at neutralisere og retfærdiggøre, hvorfor han rejste til krigszonen. Hans formål var, ifølge denne forklaring, moralsk forsvarligt. Ved at sige, at “alle andre” også ville redde verden, påpeger Therese, som Amina, en iboende normalitet svarende til majoriteten. På den anden side fortæller Therese, at hun var en “ganske almindelig dansker, som spiser svinekød” og alligevel gik det ud over hendes søn. Herved anerkender Therese netop det afvigende i Jappes afrejse, samt at det er noget, der er uønskeligt, men “kan ske for hvem som helst”. Dette peger på en modsætning og kompleksitet i Thereses forklaringer, som samtidig illustrerer, at neutraliseringen og retfærdiggørelsen er knap så tydelig som hos Amina.

De pårørende – og i særlig grad Marie og Susanne – distancerer sig altså fra mændenes egne fortællinger om, at de rejste til konfliktzonen for at gøre en forskel og yde nødhjælp, mens Amina og til dels Therese (også) forsøger at anerkende mændenes forklaringer.

Diskussion og konklusion

Formålet med denne artikel har været at undersøge, hvordan pårørende til mandlige, ikke-retturnerede fremmedkrigere for-

klarer deres familiemedlemmers vej til og ophold i et salafi-jihadistisk miljø, samt at undersøge, hvordan de pårørende forholder sig til fremmedkrigerens egne forklaringer på, hvorfor de rejste til konfliktzonen. Overordnet konkluderer artiklen, at mændenes svære livssituationer, personlighedstræk og mentale lidelser har betydning for deres modtagelighed og åbenhed over for en række forskellige rekrutteringstaktikker. Dette var afgørende for mændenes vej ind i det salafi-jihadistiske miljø og deres engagement i fremmedkrig. Artiklen viser ydermere, at mændenes positive og negative følelsesmæssige oplevelser har betydning for deres fortsatte tilslutning til jihadistiske terrororganisationer. Fremmedkrigerne konstruerer retfærdiggørende narrativer som forklaring på deres afrejse, hvilke de pårørende primært distancerer sig fra. I det følgende diskuterer jeg fundene i relation til den eksisterende litteratur.

Studier, som undersøger forklaringer på engagement i salafi-jihadisme på baggrund af indsigter fra pårørende eller andre fra fremmedkrigeres sociale omgivelser, henviser til betydningen af "karismatiske figurer" fra det salafi-jihadistiske miljø og et socialt netværk centreret omkring en radikal forståelse af islam som afgørende for deres familiemedlemmers/bekendtes vej ind i det salafi-jihadistiske miljø (Weggemans, Bakker & Grol 2014; Bergema & van San 2019). De beskriver det dog ikke som en form for rekrutteringstaktik. Bakker & de Bont (2016) beskriver betydningen af "peer recruitment" (s. 848), altså rekruttering af personer, man kender gennem ikke-ekstremistiske netværk, som betydningsfuldt for vejen til salafi-jihadisme. Bakker & Grol (2015) fremhæver betydningen af "like-minded" og "inspirerende figurer" for rekrutteringen til fremmedkrig. Denne artikels fund vedrørende det salafi-jihadistiske miljøes sociale dynamikker (broderskabet) og deres betydning for tiltrækningen mod og dermed rekrutteringen til miljøet ræsonnerer altså med den eksisterende viden. Studier, som ikke udelukkende baserer sig på interviews med pårørende, finder, at koranlektioner (Lindkilde & Kühle 2009), fortællingen om et stærkt broderskab (Mahood & Rane 2017; Sunde, Ilan & Sandberg 2020) og om at rejse til konfliktzonen for at bekæmpe Assads regime spiller en rolle særligt i forhold til rekruttering til IS (Speckhard & Ellenberg 2020b; Bakker & de Bont, 2016). Dette ræsonnerer med de øvrige rekrutteringstaktikker identificeret i denne artikel.

Foruden rekrutteringstaktikker fremhæver studier baseret på indsigter fra pårørende eller andre personer fra fremmedkri-

geres sociale omgivelser, at en outsiderposition i skolen og problemer i skole- og arbejdsliv (Bergema & van San 2019; Bakker & de Bont 2016), samt det at blive en del af et ekstremistisk broderskab (Bergema & van San 2019; Bakker & de Bont 2016), hvor behovet for anerkendelse og accept opfyldes, er med til at bane vejen til salafi-jihadisme (Weggemans, Bakker & Grol 2014; Bakker & de Bont 2016). Betydningen af at befinde sig i en sårbar livssituation præget af frustration og en følelse af meningsløshed findes i andre studier baseret på andenhåndskilder (Aasgaard 2017; Bakker & de Bont 2016; Weggemans, Grol & Bakker 2014; Bergema & van San 2019; Speckhard 2012). Dette er ydermere i overensstemmelse med fund baseret på studier med førstehåndskilder i form af tidligere fremmedkrigere (Greenwood 2018; Lindekilde, Bertelsen & Stohl 2016, se også Cottee 2009). At have en sort-hvid verdensopfattelse samt begæret efter "at være sej" fremhæves ikke i de studier, som benytter andenhåndskilder som empirisk grundlag. Sidstnævnte er dog belyst i øvrige studier i forbindelse med studiet af "jihadi cool", det vil blandt andet sige den subkultur, der er forbundet med salafi-jihadistiske fællesskaber (Hegghammer 2017; Jensen & Larsen 2021). Betydningen af mentale lidelser fremhæves ikke i studier baseret på andenhåndskilder. Få studier fremhæver dog, at der ses en sammenhæng mellem mentale lidelser og jihadisme (se f.eks. Weenink 2015). Samlet set findes der altså i den eksisterende forskning også eksempler på, at sårbare livssituationer og psykosociale faktorer spiller en rolle for visse personers veje ind i salafi-jihadistiske miljøer, mens personlige faktorer som en sort-hvid verdensopfattelse i lavere grad er blevet fundet afgørende.

De følelsesmæssige faktorer er ikke belyst i studier, som bygger på indsigter fra andenhåndskilder, men andre studier inden for terrorismeforskningen har konkluderet, at positive emotionelle oplevelser, som for eksempel en følelse af meningsfuldhed, er motiverende for indgåelsen i islamisk ekstremisme (se Cottee & Hayward 2011; Greenwood 2018). Andre studier har også vist, at en fastholdelse hos grupper som IS er mulig på grund af negative emotionelle oplevelser som tvang (Speckhard, Shajkovic & Yayla 2018). Emotionelle modsætninger er tilmed fundet i litteraturen (Speckhard & Ellenberg 2020a), og således peger anden litteratur også på en "emotionel væren og agens" hos fremmedkrigere. Hvor tidligere forskning ofte har beskrevet samspillet mellem forskellige forklaringsfaktorer i form af em-

pirisk konstruerede fiktive cases (se Lindekilde, Bertelsen & Stohl 2016; Bergema & van San 2019; Weggemans, Bakker & Grol 2014), har denne artikel belyst hver forklaringsfaktor dybdegående samt i forhold til hinanden. I tråd med Hafez & Mullins' (2015) pointe om, at radikaliseringsproceßer må forstås ud fra en "puslespilsmetafor" snarere end ud fra en "procesmetafor", foreslår denne artikels fund, at danske fremmedkrigeres vej til salafi-jihadisme må forstås som et patchwork af forskellige betydningsfulde faktorer i samspil med hinanden.

Artiklen argumenterer for, at de pårørendes forklaringer ikke skal opfattes som forsøg på at viktimisere, normalisere, neutralisere eller retfærdiggøre fremmedkrigerens vej til og fortsatte engagement i salafi-jihadisme. De pårørende anerkender langt overvejende mændenes afvigelser samt deres "agens" og oplevelse af, at det at være en del af miljøet var emotionelt givende. Særligt mødrene stiller sig kritiske over for mændenes egne retfærdiggørende narrativer. Dog ses der også tegn på neutralisering og retfærdiggørelse af mændenes handlinger – særligt hos Amina. Denne forskel lægger op til, at pårørende med minoritetsbaggrund kan have et større behov for at retfærdiggøre og legitimere familiemedlemmers afvigende handlinger som reaktion på vestlige samfunds tendens til at mistænkeliggøre borgere med etnisk minoritetsbaggrund (jf. Awan & Guru 2017; Abbas 2019). Den forskel, der ses i samplet mellem informanter med muslimsk baggrund og informanter med etnisk dansk baggrund, kan desuden opfattes som en pejling på, at der kan være en større frygt (for repressalier og for (yderligere) marginalisering) forbundet med at stå frem med sin historie for pårørende med muslimsk baggrund eller med anden etnisk baggrund end dansk.

Overordnet bør de pårørendes forklaringer opfattes som udtryk for deres reelle indsigter i, hvordan deres familiemedlemmer endte i salafi-jihadisme. De bidrager således med ny viden om, hvordan forskellige faktorer tilsammen kan skabe grobund for et engagement i voldelig jihad. Dette ikke på trods af, men i kraft af, at de som pårørende er emotionelt involverede og ikke leverer objektive indsigter, men derimod besidder subjektiv insiderviden om deres familiemedlemmers vej til salafi-jihadisme. De pårørende er således vigtige "audiences for offenders' accounts, and because of their closeness [they] are well placed to judge their plausibility" (Condry 2007, 99). Med det sagt er det også væsentligt at bemærke, at forklaringerne rummer kom-

pleksitet og modsigelser, hvilket bør opfattes som endnu en understregning af, at de pårørende ikke blot læner sig op ad på forhånd konstruerede narrativer. Forklaringerne er nuancerede, men ikke udtømmende.

På trods af centrale ligheder på tværs af interviewene, der er anvendt som data i denne artikel, er forklaringer på og årsager til fremmedkrig som oftest case-specifikke og flersidede (jf. Bergema & van San 2019). Det er således væsentligt at holde sig for øje, at de pårørendes vidneudsagn også rummer ambivalenser og afspejler en rådvildhed og forvirring hos dem over, hvad der kan forklare deres familiemedlemmers engagement i fremmedkrig. Som Hafez & Mullins (2015, 959) pointerer, er virkeligheden “far too complex for a single, parsimonious explanation” på voldelig ekstremisme, og der er uden tvivl brug for mere databaseret forskning fremover, som kan bidrage med yderligere viden om, hvordan og hvorfor nogen personer tilslutter sig voldelig jihad.

Abstract

Since 2012, 161 individuals have left Denmark and traveled to the Syrian-Iraqi conflict zone to become affiliated with Islamic extremism groups (Danish Security and Intelligence Service 2022). A majority of the extant literature within the field of Islamic radicalization and terrorism studies have examined explanations of the pathways towards Salafi-jihadism. Very few of these studies explore relatives' insights concerning how their family members descended into Salafi-jihadist milieus. Based on qualitative interviews with four female relatives of four Danish male foreign fighters this article aims at exploring how the relatives explain the men's pathways into and reaffirmed engagement in Salafi-jihadist groups. The men's dismal life situations, their personality traits and mental disorders contribute to make them susceptible to various recruitment strategies. In combination, these factors are, according to the relatives, crucial for their pathways into Salafi-jihadism. Furthermore, negative and positive emotional experiences are essential for the men's reaffirmed engagement with the terrorist organizations. The article, additionally, analyses the informants' ways of reconciling themselves to the foreign fighters' exculpatory narratives. This article shows that the relatives' insights are to be perceived of as testi-

monies rather than as attempts at legitimizing and normalizing the foreign fighters' conduct.

Bibliografi

- Aasgaard, Andrea. 2017. "Scandinavia's Daughters in the Syrian Civil War: What Can We Learn from Their Family Members' Lived Experiences?" In *Journal for Deradicalization* 13: 243-275.
- Abbas, Madeline-Sophie. 2019. "I Grew a Beard and My Dad Flipped out! Co-Option of British Muslim Parents in Countering 'Extremism' within Their Families in Bradford and Leeds." In *Journal of Ethnic and Migration Studies* 45 (9): 1458-76. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2018.1466694>.
- Amarasingam, Amarnath & Lorne L. Dawson. 2018. "I Left to Be Closer to Allah' – Learning about Foreign Fighters from Family and Friends." *Institute for Strategic Dialogue* https://www.isdglobal.org/wp-content/uploads/2018/05/Families_Report.pdf.
- Aspden, K. & Keith Hayward. 2015. "Narrative Criminology and Cultural Criminology: Shared Biographies, Different Lives?" In L. Presser & S. Sandberg (eds.): *Narrative Criminology—Understanding Stories of Crime*, pp. 235-259. New York University Press.
- Awan, Imran & Surinder Guru. 2017. "Parents of Foreign 'Terrorist' Fighters in Syria – Will They Report Their Young?" *Ethnic and Racial Studies* 40 (1): 24-42. <https://doi.org/10.1080/01419870.2016.1206588>.
- Bakker, Edwin & Roel de Bont. 2016. "Belgian and Dutch Jihadist Foreign Fighters (2012-2015): Characteristics, Motivations, and Roles in the War in Syria and Iraq." In *Small Wars & Insurgencies* 27 (5): 837-57.
- Bakker, Edwin & Peter Grol. 2015. "Motives and Considerations of Potential Foreign Fighters from the Netherlands." *International Centre for Counter-Terrorism - The Hague* <https://icct.nl/publication/motives-and-considerations-of-potential-foreign-fighters-from-the-netherlands/>
- Bergema, Reinier & Marion van San. 2019. "Waves of the Black Banner: An Exploratory Study on the Dutch Jihadist Foreign Fighter Contingent in Syria and Iraq." In *Studies in Conflict and Terrorism* 42 (7): 636-661.
- Colvin, Sarah & Daniela PISOIU. 2018. "When Being Bad Is Good? Bringing Neutralization Theory to Subcultural Narratives of Right-Wing Violence." In *Studies in Conflict & Terrorism* 43 (6): 493-508. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2018.1452754>.
- Condry, Rachel. 2007. *Families Shamed – The Consequences of Crime for Relatives of Serious Offenders*. Willan Publishing.
- Cottee, Simon. 2009. "The Jihadist Solution." In *Studies in Conflict & Terrorism* 32 (12): 1117-34. <https://doi.org/10.1080/10576100903320696>.
- Cottee, Simon. 2019. *ISIS and the Pornography of Violence*. Anthem Press.
- Cottee, Simon & Keith Hayward.

2011. "Terrorist (E)Motives: The Existential Attractions of Terrorism." In *Studies in Conflict & Terrorism* 34 (12): 963-86. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2011.621116>.
- Dawson, Lorne L. 2009. "The Study of New Religious Movements and the Radicalization of Home-Grown Terrorists: Opening a Dialogue." In *Terrorism and Political Violence* 22 (1): 1-21. <https://doi.org/10.1080/09546550903409163>.
- Dawson, Lorne L. & Amarnath Amarasingam. 2017. "Talking to Foreign Fighters: Insights into the Motivations for *Hijrah* to Syria and Iraq." In *Studies in Conflict & Terrorism* 40 (3): 191-210. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2016.1274216>.
- Dolnik, Adam. 2013. "Introduction—The Need for Field Research on Terrorism." In Adam Dolnik (ed.): *Conducting Terrorism Field Research—A Guide*, pp. 1-11. Routledge.
- Esholdt, Henriette Frees & Kathrine Elmoose Jørgensen. 2021. "Emotional Trials in Terrorism Research: Running Risks When Accessing Salafi-Jihadist Foreign Fighter Returnees and Their Social Milieu." In *Studies in Conflict & Terrorism*, 1-25.
- Gielen, Amy-Jane. 2015. "Supporting Families of Foreign Fighters. A Realistic Approach for Measuring the Effectiveness." In *Journal for Deradicalization* 2: 21-48.
- Greenwood, Maja, T. 2018. *Becoming a Foreign Fighter – The Ethics and Agency of Fighting Jihad*. PhD Dissertation.
- Hafez, Mohammed & Creighton Mullins. 2015. "The Radicalization Puzzle: A Theoretical Synthesis of Empirical Approaches to Homegrown Extremism." In *Studies in Conflict & Terrorism* 38 (11): 958-75. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2015.1051375>.
- Hegghammer, Thomas. 2017. *Jihadi Culture – The Art and Social Practices of Militant Islamists*. Cambridge University Press.
- Hemmingsen, Ann-Sophie. 2011. *The Attractions of Jihadism. An Identity Approach to Three Danish Terrorism Cases and the Gallery of Characters around Them*. Ph.d.-afhandling, Københavns Universitet.
- Hill, Ryan. 2019. "Counter-Extremism in British Schools: Ensuring Respect for Parents' Rights Over Their Children's Religious Upbringing." In *British Journal of Educational Studies* 67 (1): 115-29. <https://doi.org/10.1080/00071005.2017.1417540>.
- Horgan, John. 2008. "Interviewing Terrorists: A Case for Primary Research." In Hsinchun Chen, Edna Reid, Joshua Sinai, Andrew Silke and Boaz Ganor (eds.): *Terrorism Informatics: Knowledge Management and Data Mining for Homeland Security*, pp. 73-99. Springer.
- Jensen, Sune Qvotrup & Jeppe Fuglsang Larsen. 2021. "Sociological Perspectives on Islamist Radicalization – Bridging the Micro/Macro Gap." In *European Journal of Criminology* 18 (3): 426-43.
- Jørgensen, Kathrine Elmoose & Henriette Frees Esholdt. 2021. "She Is a Woman, She Is an Unbeliever—You Should Not Meet with Her': An Ethnographic Account of Accessing Salafi-Jihadist Environments as Non-Muslim Female Researchers." In *Journal of Qualitative Criminal Justice & Criminology* 10 (3): 1-30. <https://doi.org/10.21428/88de04a1.91da5a02>.
- Koehler, Daniel. 2013. "Family Counselling as Prevention and Intervention Tool Against 'Foreign Fighters'. The German 'Hayat' Program." In *Journal EXIT-Deutschland. Zeitschrift Für Deradikalisierung Und Demokratische Kultur* 3: 182-204.
- Larsen, Jeppe Fuglsang. 2020a. "The Role of Religion in Islamist Radicalisation Processes." In *Critical Studies on Terrorism* 13 (3): 396-417. <https://doi.org/10.1080/17539153.2020.1761119>.
- . 2020b. "Talking about Radicalization." In *Nordic Journal of Criminology* 21 (1): 49-66. <https://doi.org/10.1080/2578983X.2019.1685805>.
- Lindekilde, Lasse, Preben Bertelsen & Michael Stohl. 2016. "Who Goes, Why, and With What Effects: The Problem of Foreign Fighters from Europe." In *Small Wars & Insurgencies* 27 (5): 858-77. <https://doi.org/10.1080/09592318.2016.1208285>.
- Lindekilde, Lasse & Lene Kühle. 2009. "Radicalization among Young Muslims in Aarhus." Centre for the Study of Islamism and Radicalization Processes, Aarhus University.
- Maher, Shiraz & Peter R. Neumann. 2016. "Pain, Confusion, Anger, and Shame: The Stories of Islamic State Families." *The International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence* <https://icsr.info/wp-content/uploads/2016/04/ICSR-Report-Pain-Confusion-Anger-and-Shame-The-Stories-of-Islamic-State-Families.pdf>
- Mahood, Samantha & Halim Rane. 2017. "Islamist Narratives in ISIS Recruitment Propaganda." In *The Journal of International*

- Communication* 23 (1): 15-35. <https://doi.org/10.1080/13216597.2016.1263231>.
- McCauley, Clark & Sophia Moskalenko. 2008. "Mechanisms of Political Radicalization: Pathways Toward Terrorism." In *Terrorism and Political Violence* 20 (3): 415-33. <https://doi.org/10.1080/09546550802073367>.
- Mikkelsen, Ree, N. 2019. "Dokumenter klar, så syrienkriger kan komme hjem: Jeg har lært af mine fejl". 2. juni, <https://www.dr.dk/nyheder/indland/dokumenter-klar-saa-syrienkriger-kan-komme-hjem-jeg-har-laert-af-mine-fejl>.
- Necef, Mehmet Ümit. 2021. "Research Note: Former Extremist Interviews Current Extremist: Self-Disclosure and Emotional Engagement in Terrorism Studies." In *Studies in Conflict & Terrorism* 44 (1): 74-92. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2020.1799516>.
- Nilsson, Marco. 2018. "Interviewing Jihadists : On the Importance of Drinking Tea and Other Methodological Considerations." In *Studies in Conflict & Terrorism* 41 (6): 419-32. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2017.1325649>.
- . 2021. "Jihadship: From Radical Behavior to Radical Beliefs." In *Studies in Conflict & Terrorism*, 44 (3): 181-197. DOI: 10.1080/1057610X.2018.1538092.
- Nuraniyah, Nava. 2018. "Not Just Brainwashed: Understanding the Radicalization of Indonesian Female Supporters of the Islamic State." In *Terrorism and Political Violence* 30 (6): 890-910. <https://doi.org/10.1080/09546553.2018.1481269>.
- Pawelz, Janina. 2018. "Researching Gangs: How to Reach Hard-to-Reach Populations and Negotiate Tricky Issues in the Field." In *Forum: Qualitative Social Research* 19 (1): 25.
- Politiets Efterretningstjeneste. 2021. *Vurdering Af Terrortruslen Mod Danmark*. <https://www.pet.dk/Publikationer/~media/VTD2022/VTD20226Kpdf.ashx>
- Presser, Lois. & Sveinung Sandberg. 2015. *Narrative Criminology—Understanding Stories of Crime*. New York University Press.
- Sageman, Marc. 2004. *Understanding Terror Networks*. University of Pennsylvania Press.
- . 2014. "The Stagnation in Terrorism Research." In *Terrorism and Political Violence* 26 (4): 565-80. <https://doi.org/10.1080/09546553.2014.895649>.
- Scott, M. B. & S. M. Lyman. 1968. "Accounts." *American Sociological Review* 33: 46-61.
- Scrivens, Ryan, Vivek Venkatesh, Maxime Bérubé & Tiana Gaudette. 2019. "Combating Violent Extremism: Voices of Former Right-Wing Extremists." In *Studies in Conflict & Terrorism*, 1-22.
- Sheikh, Jakob. 2016. "I Just Said It. The State." *Perspectives on Terrorism* 10 (6): 59-67.
- Sikkens, Elga, Marion van San, Stijn Sieckelink & Micha de Winter. 2018. "Parents' Perspectives on Radicalization: A Qualitative Study." In *Journal of Child and Family Studies* 27 (7): 2276-84. <https://doi.org/10.1007/s10826-018-1048-x>.
- Sikkens, Elga, Stijn Sieckelink, Marion van San & Micha de Winter. 2017. "Parental Reaction towards Radicalization in Young People: Parental Reaction towards Radicalization in Young People." In *Child & Family Social Work* 22 (2): 1044-53. <https://doi.org/10.1111/cfs.12324>.
- Silke, Andrew. 2001. "The Devil You Know: Continuing Problems with Research on Terrorism." In *Terrorism and Political Violence* 13 (4): 1-14. <https://doi.org/10.1080/09546550109609697>.
- Silke, Andrew & Tinka Veldhuis. 2017. "Countering Violent Extremism in Prisons: A Review of Key Recent Research and Critical Research Gaps." In *Perspectives on Terrorism* 11 (5): 2-11.
- Søndergaard, Bo. 2021. "Hvad Lavede En Murersvend Med Blå Øjne i Islamisk Stat?" In *Politiken*.
- Sørensen, Allan & Natascha Mikkelsen, Ree. 2019. "Et Helt Almindeligt Menneske." In *Weekendavisen*.
- Speckhard, Anne. 2009. "Research Challenges Involved in Field Research and Interviews Regarding the Militant Jihad, Extremism, and Suicide Terrorism." In *Democracy and Security* 5 (3): 199-222. <https://doi.org/10.1080/17419160903183409>.
- . 2012. *Talking to Terrorists*. Advances Press.
- Speckhard, Anne & Molly Ellenberg. 2020a. "ISIS in Their Own Words: Recruitment History, Motivations for Joining, Travel, Experiences in ISIS, and Disillusionment over Time – Analysis of 220 In-Depth Interviews of ISIS Returnees, Defectors and Prisoners." In *Journal of Strategic Security* 13 (1): 82-127. <https://doi.org/10.5038/1944-0472.13.1.1791>.
- . 2020b. "The Effects of Assad's Atrocities and the Call to Foreign Fighters to Come to Syria on the Rise and Fall of the ISIS Caliphate." In *Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression*, November, 1-17.

- <https://doi.org/10.1080/19434472.2020.1839118>.
- Speckhard, Anne, Ardian Shajkovci & Ahmet Yayla S. 2018. "Defected from ISIS or Simply Returned, and for How Long? – Challenges for the West in Dealing with Returning Foreign Fighters." *ASPJ - Africa & Francophonie* 4th Quarter: 24-46.
- Sunde, Hans Myhre, Jonathan Ilan & Sveinung Sandberg. 2020. "A Cultural Criminology of 'New' Jihad: Insights from Propaganda Magazines." In *Crime Media Culture* 17 (2): 271-287.
- Sykes, Gresham M. & David Matza. 1957. "Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency." In *American Sociological Review* 22 (6): 664-70. <https://doi.org/10.2307/2089195>.
- Topalli, Volkan. 2005. "When Being Good is Bad: An Expansion of Neutralization Theory." In *Criminology* 43 (3): 797-836. <https://doi.org/10.1111/j.0011-1348.2005.00024.x>.
- Van San, Marion. 2018. "Belgian and Dutch Young Men and Women Who Joined ISIS: Ethnographic Research among the Families They Left Behind." In *Studies in Conflict & Terrorism* 41 (1): 39-58. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2016.1266824>.
- Van San, Marion van, Stijn Sieckelincx & Micha de Winter. 2013. "Ideals Adrift: An Educational Approach to Radicalization." In *Ethics and Education* 8 (3): 276-89. <https://doi.org/10.1080/17449642.2013.878100>.
- Vidino, Lorenzo. 2011. "The Buccinasco Pentiti: A Unique Case Study of Radicalization." In *Terrorism and Political Violence* 23 (3): 398-418. <https://doi.org/10.1080/09546553.2010.540274>.
- Weenink, Anthon. 2015. "Behavioral Problems and Disorders among Radicals in Police Files." In *Perspectives on Terrorism* 9 (2).
- Weggemans, Daan, Edwin Bakker & Peter Grol. 2014. "Who Are They and Why Do They Go?" In *Perspectives on Terrorism* 8 (4): 100-110.
- Wiktorowicz, Quintan. 2005. *Radical Islam Rising – Muslim Extremism in the West*. Rowman & Littlefield Publishers.
- . 2006. "Anatomy of the Salafi Movement." In *Studies in Conflict & Terrorism* 29 (3): 207-39. <https://doi.org/10.1080/10576100500497004>.
- Winterbotham, Emily & Elizabeth Pearson. 2016. "Different Cities, Shared Stories: A Five-Country Study Challenging Assumptions Around Muslim Women and CVE Interventions." In *The RUSI Journal* 161 (5): 54-65. <https://doi.org/10.1080/03071847.2016.1253377>.